

The Analysis of the Relationship between Separation-Individuation and School Bullying in Adolescents

Mehmet GÜVEN

Gazi University, Faculty of Vocational Education

Sevda ASLAN

Kırıkkale University, Faculty of Education

Abstract

In this study, it is aimed to determine the relationship between separation-individuation and bullying and analyse the separation-individuation and bullying levels in high school students according to some variables. 416 students from three high school students in Ankara participated in this study. High School Form of the Separation-Individuation Scale of Adolescence, Student Relationships Attitude Scale (SRAS) and Personal Data Form were used in this study. T-test, one way anova, and Pearson Correlation Coefficient were used in the analysis of the data. Some important differences in subscales such as separation anxiety, nurturance seeking, peer enmeshment, teacher enmeshment, healthy separation, and bullying personality were found in favour of girls according to gender. Some important differences in subscales such as separation anxiety, teacher enmeshment, rejection expectancy, healthy separation, bullying personality and self-confidence were found according to class levels. It was found that there are meaningful relationships between the subscales of bullying personality and avoidance from bullying and the subscales of High School Form of the Separation-Individuation Scale of Adolescence

Keywords: Adolescent, separation-individuation, school bullying

SUMMARY

There are changes in the perception of adolescent himself and the world as well as other people's perception of the child basing on the biological, physiological and cognitive changes in the adolescence period. Especially, the changes in the cognitive structure together with the maturity of cognitive skills cause the changes in the perception and understanding of the outer world. These changes transform the child in this adolescence period into a young adult at the end of the period (Erdem and Akman, 1997). It is expected that adolescents start separation-individuation from their parents, that is, they are expected to complete the second separation-individuation period during the adolescence period in which an individual having an identity sense starts preparing to achieve his/her responsibilities towards the public (Blos, 1962: Akt. Quintana and Lapsley, 1990; Blos, 1989). Therefore, in this period, it is important for an adolescent to win recognition in terms of the development in his/her personal relationships (Yılmaz, 2007). Friends, groups *etc.* dominate the functions of the superego for a long time

during the adolescence which is the second individuation period. During this, peer relationships are important to achieve ego integrity (Blos, 1989). What is important in peer relationships is to achieve separation-individuation by forming healthy relationships. Bullying is another important issue which hinders the development of healthy peer relationships and also makes the adolescent to cope with this issue. Bullying behaviour is a long-term physical or psychological violence which is exerted by an individual or a group (Rolen and Idsoe, 2001). The determination of the relationship between bullying which spoils the quantity and quality of peer relationships and separation-individuation will contribute to the explanation of separation-individuation period in the adolescence period.

Purpose of the Study

In this study, the first aim is to determine the relationship between bullying and separation-individuation and the second aim is to analyze the separation-individuation and bullying levels of high school students according to some variables.

METHOD

The study group consisted of a total of 416 students, 226 female (54.3%) and 190 male (45.7%), who studied in 9th, 10th, 11th and 12th grades in Ankara Ataturk High School and Omer Seyfettin High School in the academic year of 2008-2009.

High School Form of the Separation-Individuation Scale of Adolescence (SITA), developed by Levine, Green and Millon (1986) and Levine and Saintonge (1993) and adapted to Turkish by Kösem-Şen (2002), consists of a total of 103 items and 9 subscales. The SITA internal consistencies (Cronbach alphas) of the subscales were .67 for Engulfment Anxiety; .85 for Practicing Mirroring; .63 for Dependency Denial; .61 for Separation Anxiety; .62 for Teacher Enmeshment; .90 for Peer Enmeshment; .58 for Nurturance Seeking; .87 for Healthy Separation; and .81 for Rejection Expectancy (Tamar et al. 2006). Developed by Koc (2006), Student Relationships Attitude Scale (SRAS) consists of bullying personality, self-confidence and avoidance from bullying and a total of 21 items and 3 subscales. The correlation between the Aggression Inventory and the subscales of SRAS was found .60 for bullying personality, .41 for self-confidence and .67 for avoidance from bullying. It was observed that factor loadings of the subscales varied from .51 to .75 as a result of the factor analysis carried out during the construct validity. Cronbach's Alpha of the SRAS subscales was found respectively .86 for bullying personality, .69 for self-confidence and .57 for avoidance from bullying. T-test and one way Anova were used to compare school bullying and separation-individuation in terms of gender and class levels. Pearson Correlation Coefficient was used to determine the relationship between school bullying and separation-individuation.

FINDINGS & RESULTS

While significant relationships were found between the students' scores from the bullying personality and self confidence subscales of Student Relationships Attitude Scale (SRAS) according to class levels, there was no significant relationship between avoidance from bullying scores of the students. There were significant relationships among the students' scores gained from separation anxiety, teacher enmeshment, rejection expectancy and healthy separation subscales of High School Form of the Separation-Individuation Scale of Adolescence (SITA) according to class levels. There were significant relationships in the students' scores from bullying personality subscale according to gender while there was no significant relationship in the students' scores from confidence and avoidance from bullying subscales. It was found that students' scores from peer enmeshment, separation anxiety, nurturance seeking, teacher enmeshment, and healthy separation subscales show differences according to gender. There was a positive correlation between the bullying personality subscale of SRAS and practicing-mirroring, dependency denial, engulfment anxiety, rejection expectancy subscales of SITA whereas there was a negative correlation between bullying personality subscale and separation anxiety, peer enmeshment, nurturance seeking subscales. There was a positive correlation between the self confidence subscale and peer enmeshment, practicing-mirroring, nurturance seeking, teacher enmeshment and healthy separation subscales of SITA whereas there was a negative correlation between self confidence subscale and separation anxiety, dependency denial, engulfment anxiety and rejection expectancy subscales. There was a positive correlation between the avoidance from bullying subscale and separation anxiety, nurturance seeking, teacher enmeshment and healthy separation subscales of SITA while there was a negative correlation between the avoidance from bullying subscale and dependency denial, engulfment anxiety subscales.

CONCLUSIONS & DISCUSSIONS

Separation anxiety, nurturance seeking, peer enmeshment, teacher enmeshment and healthy separation subscales of High School Form of the Separation-Individuation Scale of Adolescence (SITA) show meaningful differences in terms of gender. It was found that male students display bullying behaviours more than female students according to gender in the Student Relationships Attitude Scale (SRAS). It was observed that the result of this study supports those of the previous studies (Aypay and Durmuş, 2008; Koç, 2006). It was found that there was a significant difference in the student's scores gained from teacher enmeshment, dependency denial, rejection expectancy and healthy separation subscales of the SITA according to class levels. It was found that there was a significant difference in the students' scores gained from bullying personality and self confidence subscales of the SRAS.

It was found that there is a positive correlation between the subscales of bullying personality and practicing-mirroring which means narcissist efforts, dependency denial which means rejection of dependency necessities, rejection acceptance which means experiencing strictness and enmity with mother, father, siblings and friends; on the other hand, there was a negative correlation between the subscales of bullying personality and separation anxiety which means separation from mother, father, siblings and friends, nurturance seeking which means enmeshment to the person who gives care such as the mother. School bullying behaviours can be practised both verbally such as scaring, verbal abuse by teasing, calling somebody names and also physically by pushing and shoving, pinching, claspng the arm or without verbally or physically by excluding somebody out of a group or rejecting somebody's demands. Males usually practise bullying physically, girls usually practise it by smearing, spreading rumours, preventing friendship relations (Hazler, 1996; Olweus, 2002; Roffey, 2000). It can be accepted that there is a consistent relationship between the bullying personality who has the above characteristics and shows the characteristics of the subscales in the SITA. There is a positive correlation between the self confidence subscale of the SRAS and peer enmeshment, practicing-mirroring, nurturance seeking, teacher enmeshment and healthy separation subscales of the SITA. Therefore, it can be thought that this is the indicator of a healthy individuation process for an adolescent and bullying behaviours are on the decrease. Therefore, from this perspective, it can be said that this is quite explanatory since there is a positive correlation between the avoidance from bullying subscale of the SRAS and separation anxiety, nurturance seeking, teacher enmeshment and healthy separation subscales of the SITA; and there is a negative correlation between avoidance from bullying subscale and dependency denial, engulfment anxiety subscales.

Ergenlerde Ayrışma Bireyleşme ile Okul Zorbalığı Arasındaki İlişkinin İncelenmesi¹

Mehmet GÜVEN

Gazi Üniversitesi Mesleki Eğitim Fakültesi

Sevda ASLAN

Kırıkkale Üniversitesi Eğitim Fakültesi

Özet

Bu çalışmada ayrışma-bireyleşme ile zorbalık arasındaki ilişkinin belirlenmesi ve lise öğrencilerinin ayrışma-bireyleşme ve zorbalık düzeylerinin bazı değişkenlere göre incelenmesi amaçlanmıştır. Araştırmaya, Ankara ilindeki üç lisede öğrenim görmekte olan 416 öğrenci katılmıştır. Araştırmada veri toplama araçları olarak Ayrışma-Bireyleşme Ölçeği Lise Formu, Öğrenci İlişkileri Tutum Ölçeği ve Kişisel Bilgi Formu kullanılmıştır. Verilerin analizinde t testi, tek yönlü varyans analizi ve Pearson Momentler Çarpımı korelasyon katsayısı kullanılmıştır. Araştırmada cinsiyete göre yapılan karşılaştırmada ayrılık kaygısı, bakım veren kişiye bağlanma, akrana bağlanma, öğretmene bağlanma, sağlıklı ayrışma ve zorba kişilik alt ölçeklerinde kızlar lehine farklılıklar bulunmuştur. Sınıf düzeyine göre yapılan karşılaştırmada ise ayrılık kaygısı, öğretmene bağlanma, reddedilme beklentisi, sağlıklı ayrışma, zorba kişilik ve kendine güven alt ölçeklerinde anlamlı farklılıklar bulunmuştur. Okul zorbalığının zorba kişilik ve zorbalıktan kaçınma alt ölçeklerinin Ayrışma Bireyleşme Ölçeği Lise Formu'nun alt ölçekleriyle anlamlı ilişkiler ortaya koyduğu bulunmuştur.

Anahtar Kelimeler: Ergen, ayrışma-bireyleşme, okul zorbalığı

Ergenlik döneminde hem çocuğun kendisini ve dünyayı algılayışı, hem de diğer insanların çocuğu algılayışı önceki dönemlerdeki gibi değildir. Bu dönemde organizmada fizyolojik ve biyolojik değişiklikler meydana gelmektedir. Bilişsel yapıdaki gelişme, bilişsel yetilerin olgunlaşmasıyla dış dünyayı algılama ve kavramadaki değişikliklere yol açar. Bu değişiklikler, bu döneme çocuk olarak giren bireyi, dönemin sonunda genç bir yetişkin biçimine dönüştürür (Erden ve Akman, 1997). Bireyin kimlik duygusuna sahip olarak toplumsal sorumluluklarını yerine getirmeye hazırlandığı dönem olan ergenlikte, ergenlerin gittikçe ebeveynlerinden ayrışma bireyleşmesi, yani ikinci bireyleşme sürecini tamamlaması beklenmektedir (Blos, 1962: Akt. Quintana ve Lapsley, 1990; Blos, 1989). Bu dönemde ergenin akranları arasında bir yer edinmesi de kişiler arası gelişim açısından çok önemlidir (Yılmaz, 2007).

¹ Bu makale Çukurova Üniversitesi ve Türk PDR-DER tarafından 21-23 Ekim 2009 tarihinde Adana'da düzenlenen X. Ulusal Psikolojik Danışma ve Rehberlik Kongresi'nde sunulan sözel bildiriye dayanmaktadır.

İkinci bireyleşme süreci olan ergenlikte arkadaş, grup vb. süperegonun işlevlerine uzun süre egemen olur ve ergenin kişilik bütünlüğünü sağlamasında, akran ilişkileri önemli rol oynar (Blos, 1989). Bu dönemde ergen aileden dışarı çıkmaktadır. Bu bağımlılıktan dışarı çıkma süreci gence gerilimler ve duygusal çatışmalar yaşatmaktadır (Konopka, 1973). Ergenlik döneminde bağımsızlaşma süreci ve kendini kanıtlama çabası içinde olan ergenin karşılaşabileceği bir konu da okul zorbalığıdır. Bir öğrenci diğer öğrencilerin biri veya bir kısmı tarafından defalarca olumsuz davranışlara maruz bırakılıyorsa, o öğrenci zorba veya kurban olmaktadır (Olweus, 1986, 1991: Akt., Olweus, 2002). Okul zorbalığı, bir kişinin diğer bir kişiye kötülük yapması, taciz etmesi veya sürekli rahatsız etmesi olarak tanımlanır. Bu rahatsız edici davranışlar korkutma, alay ederek sataşma, isim takma gibi sözel; itme, çimdik atma veya tutma gibi fiziksel temas şeklinde olabilmektedir. Sözel ya da fiziksel temas olmadan bireyin gruptan dışlanması ve isteklerinin kabul edilmemesi şeklinde de uygulanabilir. Okul zorbalığı, zamanla kurbanların kendine güvenlerine ve öz saygılarına zarar vermektedir. Fiziksel olarak okul zorbalığı, genellikle erkekler arasında daha yaygındır. Erkekler sıklıkla kurban ve özellikle doğrudan akran zorbalığı suçunu işleyen olmaktadır. Buna karşılık kızlar, genellikle daha göze çarpmayan karalamayı, söylenti yaymayı, arkadaşlık ilişkilerini engellemeyi kullanmaktadırlar (Hazler, 1996; Olweus, 2002; Roffey, 2000). Zorba davranış, gerçek durumda bireye karşı doğrudan olan ve onun kendini savunmadığı davranıştır. Bir birey veya grup tarafından yürütülen fiziksel veya psikolojik uzun süre geçerli olan şiddettir (Rolan ve Idsoe, 2001). Lodge ve Frydenberg (2005) zorba davranış açısından kızların erkeklere oranla daha fazla kurban olduklarını belirtmişlerdir. Hem zorba davranışlar hem bireyleşme bakımından önemli bir dönem olan ergenlikte, Blos'a (1989) göre çocukluk dönemi anne-baba gibi bakım verenlere olan bağımlılıklardan kurtularak kişilik bütünlüğünün sağlanması, akran ilişkileriyle olmaktadır. Böylelikle ayrışma bireyleşmeyle kimlik kazanma süreci, ergenlik döneminde gerçekleşme sürecine girmektedir.

Ergenlerde ayrışma bireyleşmeyle ilgili çalışmaların sınırlı olduğu görülmektedir. Yaman'ın (2005) ergenler üzerinde yaptığı çalışmada düşük psikolojik uyuma sahip ergenlerin ayrışma bireyleşme sürecinin birçok boyutunda daha fazla sorun yaşadıkları bulunmuştur. Tamar ve arkadaşları (2006) araştırmalarında, Türk lise öğrencilerinde erkeklerde aynalamayı yaşama, kızlardan anlamlı şekilde daha yüksek çıkmıştır. Sınıf düzeylerine göre aynalamayı yaşama, bakım veren kişiyi arama, akarana bağlanma, öğretmene bağlanma ve sağlıklı ayrışma, bağlılığı inkâr ve kısıtlanma kaygısı alt ölçeklerinde anlamlı farklılık olduğu görülmüştür.

Akran zorbalığıyla ilgili literatür incelendiğinde, zorbalığın anne tutumuyla (Curtner-Smith ve Arkadaşları 2006; Boulton, Trueman ve Flemington, 2002; Georgiou, 2008; Glover, Gough, Johnson ve Cartwright, 2000), baba tutumuyla (Knafo, 2003) ebeveyn ve öğretmenlerle (Idsoe, Solli ve Cosmovici, 2008) ilgili araştırmaların ele alındığı ve ilköğretim öğrencileri üzerinde yapılan araştırmaların daha yaygın olduğu görülmektedir. Delfabbro, Winefield, Trainor, Dollard, Andersen, Metzger ve Hammarstrom (2006) yaş ortalaması 15.2 olan ortaokul öğrencileriyle yaptıkları çalışmada, akran kurbanı olan öğrencilerin yüksek düzeylerde sosyal yabancılaşma gösterdikleri, daha az psikolojik işlev, kendine saygı ve benlik imajına sahip oldukları

belirlenmiştir. Öğretmen kurbanlarının ise akademik başarılarının ve okulu tamamlama durumlarının düşük olduğu belirlenmiştir. Akran zorbalığının çoğunlukla okul sınırları içerisinde sözel saldırganlığı içerdiği bulunmuştur. Tek tip eğitim veren devlet okullarında erkekler akran zorbalığına daha fazla maruz kalırken, karma eğitim veren özel okullarda kızların akran zorbalığına daha fazla maruz kaldıkları belirlenmiştir.

Türkiye’de akran zorbalığıyla ilgili olarak yapılan araştırmaların genellikle ilköğretim öğrencileri üzerinde yapıldığı görülmektedir. Bu araştırmalar incelendiğinde, zorbalık davranışlarıyla okul iklimi arasında bir ilişki olduğu (Arıman, 2007); uygulanan zorbalık karşıtı program sonrasında zorbalığın türü ve sıklığının azaldığı ve okul iklimine yönelik anlamlı ve olumlu sonuçlar alındığı (Kartal ve Bilgin, 2007); zorba davranışlar üzerinde empatik eğitim programının olumlu sonuçlar verdiği (Şahin, 2007); ergenlerde erkek öğrencilerin kız öğrencilere göre daha fazla zorbaca davranışta buldukları (Cenkseven Önder ve Yurtal, 2008; Pişkin, 2010); zorbalık davranışlarının sosyo-ekonomik düzeyle de ilişkili olduğu (Pişkin, 2010) belirlenmiştir.

Townsend, Flisher, Chikobvu, Lombard ve King (2008) liselerde yaptıkları boylamsal çalışmada akran zorbalığının yaş ve cinsiyete göre değiştiği ve zorbalardan okuldan atılma risklerinin daha fazla olduğunu belirlemiştir. Nation, Vieno, Perkins ve Santinello (2008) tarafından yapılan çalışmada 13 ve 15 yaşlarındaki akran zorbalıklarının ve kurbanların kararlarını genellikle ebeveynlerinin aldıkları tespit edilmiştir. Öğretmenlerin öğrencilere yetki verme durumlarının akran zorbalığı davranışını ve akran zorbası/kurban olmayı yordadığı bulunmuştur. Kronik kurbanların oranı ileriki yaşlarda azalmasına rağmen, daha büyük yaşlarda akran zorbalıklarının sosyal yetenek ve ebeveynlerle iş birliği problemlerinin devam ettiği belirlenmiştir.

Koç’un (2006) lise öğrencileri üzerinde yaptığı çalışmada zorba kişilik düzeylerinin en önemli açıklayıcıları arasında cinsiyet ve özsaygı düzeyi görülmüştür. Kendine güven düzeylerinin en önemli açıklayıcıları arasında özsaygı, zorbalıktan kaçınmanın ise yetişkin etkileri olduğu tespit edilmiştir. Aypay ve Durmuş’un (2008) çalışmasında 15 ile 19 yaş arasında değişen lise öğrencilerinin zorba, güvenli ve kaçınan tutumlar ile iş birliği yapma karakter özelliğiyle anlamlı düzeyde ilişkili olduğu belirlenmiştir. Zorba tutum ve zorbalıktan kaçınma açısından erkek öğrencilerin kız öğrencilerden yüksek puan aldıkları görülmüştür. Kendine güvenen tutum açısından cinsiyete göre anlamlı farklılık bulunmamıştır. Sınıf düzeylerine göre ise zorba, kendine güvenen ve zorbalıktan kaçınma tutumlarının anlamlı olarak farklılaşmadığı bulunmuştur. Durmuş ve Gürkan’ın (2003) üniversite birinci sınıf öğrencileri üzerinde yaptıkları çalışmada en çok görülen şiddet ve saldırganlık olayları arasında okuldaki çeşitli öğrenci grupları arasında toplu kavgaya olaylarının olduğu belirlenmiştir.

Yukarıda belirtildiği gibi ergenlik yılları ve daha sonrasına uzanan genital dönemde ise, kişilik bir çocuk kişiliğinden toplumsal bir birey olarak görev ve sorumlulukların üstlenildiği yetişkin kişiliğine dönüşür (Altıntaş ve Gültekin, 2003; Erden ve Akman, 1997; Geçtan, 1993). Ergenin ebeveynlerinden ayrışıp bireyleşerek kişilik bütünlüğünün sağlanması ve yetişkin kimliğinin kazanılmasında akran ilişkilerinin önemli bir yeri vardır. Bu bakımdan akran ilişkilerini olumsuz etkileyen

zorba davranışlarla baş etmek bu dönemde önemli hâle gelmektedir. Bu nedenle bu çalışmada ayrışma bireyleşme ile okul zorbalığı davranışı arasındaki ilişki incelenmiştir. Ayrıca bu çalışmada, ayrışma bireyleşme ve okul zorbalığı cinsiyet ve sınıf düzeyine göre de ele alınmıştır.

YÖNTEM

Çalışma Grubu

Araştırmanın çalışma grubunu Ankara Atatürk Lisesi, Kurtuluş Lisesi ve Ömer Seyfettin Lisesi'nde 2008-2009 eğitim-öğretim yılı bahar döneminde 9., 10., 11., ve 12. sınıflarda öğrenim gören 226'sı (%54.3) kız, 190'ı (%45.7) erkek olmak üzere 416 öğrenci oluşturmaktadır.

Veri Toplama Araçları

Araştırmada veri toplama aracı olarak "Ergen Ayrışma Bireyleşme Ölçeği Lise Formu", "Öğrenci İlişkileri Tutum Ölçeği" ve bu araştırma için hazırlanmış "Kişisel Bilgi Formu" kullanılmıştır. Araştırmada kullanılan ölçeklerle ilgili bilgiler aşağıda verilmiştir.

Ergen Ayrışma Bireyleşme Ölçeği Lise Formu (High School Form of the Separation-Individuation Scale of Adolescence, SITA): Levine, Green ve Millon (1986) ve Levine ve Saintonge (1993) tarafından geliştirilen Ergen Ayrışma Bireyleşme Ölçeği Lise Formu Kösem-Şen (2002) tarafından Türkçeye uyarlanmıştır. Ölçek, dokuz alt ölçek ve toplam 103 maddeden oluşmaktadır. Bu alt ölçekler; ayrışma kaygısı (anne, baba, kardeş vb. önemli diğerlerinden ayrışma), kısıtlanma kaygısı (anne, baba vb. tarafından hissedilen samimiyetten kaynaklanan kısıtlanma kaygısı), bakım veren kişiye bağlanma (bakım veren kişiye güçlü bağlanma), akrana bağlanma (kuvvetli akran samimiliği için çabalama), öğretmene bağlanma (öğretmenlere kuvvetli, samimi bağlanmalar için çabalama), aynalamayı yaşama (narsistik çabalama), bağlılığı inkâr (bağlanma ihtiyaçlarını reddetme), reddedilme beklentisi (anne, baba, kardeş vb. önemli diğerlerinden katı ve düşmanca tutumların hissedilmesi) ve sağlıklı ayrışma (bağımlılık ve bağımsızlık çabalarının esnek dengesi) şeklindedir.

Ergen Ayrışma Bireyleşme Ölçeği Lise Formu'nun toplam iç tutarlılık (Cronbach alfa) güvenilirlik katsayısı .87 olarak bulunmuştur. Ergen Ayrışma Bireyleşme Ölçeği Lise Formu'nun her bir alt ölçeği için bulunan iç tutarlılık güvenilirlik katsayıları; ayrışma kaygısı için .64, kısıtlanma kaygısı için .74, akrana bağlanma için .69, öğretmene bağlanma için .67, aynalamayı yaşama için .86, bağlılığı inkâr için .59, reddedilme beklentisi için .80, sağlıklı ayrışma için .41 ve bakım veren kişiye bağlanma için .57'dir. Ölçeğin test tekrar test güvenilirlik katsayılarının da sağlıklı ayrışma (.58) dışında .70 ile .82 arasında değiştiği bulunmuştur. Yapı geçerliği çalışmasında uygulanan faktör analizi sonucunda ölçeğin kuramsal yapısına uyan dokuz faktörün açıkladığı varyans oranı %32.7 olarak bulunmuştur (Kösem-Şen, 2002). Daha sonra

Tamar ve arkadaşları (2006) tarafından da bulunan Ergen Ayrışma Bireyleşme Ölçeği Lise Formu'nun iç tutarlılık (Cronbach alfa) güvenilirlik katsayıları; kısıtlanma kaygısı için .67, aynalamayı yaşama için .85, bağlılığı inkâr için .63, ayrılık kaygısı için .61, öğretmene bağlanma için .62, akrana bağlanma için .90, bakım veren kişiye bağlanma için .58, sağlıklı ayrışma için .87 ve reddedilme beklentisi için .81'dir.

Öğrenci İlişkileri Tutum Ölçeği: Koç (2006) tarafından geliştirilen “Öğrenci İlişkileri Tutum Ölçeği” zorba kişilik, kendine güven ve zorbalıktan kaçınma olarak toplam 21 maddelik üç alt ölçekten oluşmaktadır. Bu alt ölçeklerden zorba kişilik dedikodu yapma, alay etme, sosyal olarak dışlama, sözel ya da fiziksel içerikli her türlü şiddet, tehdit etme, nedensiz bir şekilde kaygı yaşama ya da sıkıntı olduğunda suçsuz ve çaresiz kurbanı karşı saldırganca gibi tutum ve davranışları ortaya koyan kişiliktir. Zorbalıktan kaçınma alt ölçeği ise bu tutum ve davranışları ortaya koymaktan kaçınmadır. Ölçeğin ölçüt geçerliğini belirleyebilmek amacıyla Tuzgöl (1998) tarafından geliştirilen Saldırganlık Envanteri kullanılmıştır. Saldırganlık Envanteri ile Öğrenci İlişkileri Tutum Ölçeği'nin zorba kişilik alt ölçeğiyle .60, kendine güven alt ölçeğiyle .41 ve zorbalıktan kaçınma alt ölçeğiyle .67 korelasyon bulunmuştur. Yapı geçerliği çalışmasında uygulanan faktör analizi sonucunda alt ölçeklerin faktör yüklerinin .51-.75 arasında değiştiği görülmektedir. Ölçeğin kuramsal yapısına uyan üç faktörün açıkladığı varyans oranı %43 olarak bulunmuştur. Öğrenci İlişkileri Tutum Ölçeği'nin alt ölçeklerinin içtutarlılık katsayıları (Cronbach alfa'sı) sırasıyla; zorba kişilik için .86, kendine güven için .69 ve zorbalıktan kaçınma için .57'dir.

Verilerin analizi

Cinsiyet ve sınıf düzeyleri açısından okul zorbalığı ve ayrışma bireyleşmenin karşılaştırılmasında, t testi ve tek yönlü varyans analizi (Anova) kullanılmıştır. Okul zorbalığı ile ayrışma bireyleşme arasındaki ilişkinin belirlenmesinde Pearson Momentler Çarpımı korelasyon katsayısı kullanılmıştır.

BULGULAR ve YORUM

Aşağıda önce öğrencilerin cinsiyetlerine ve sınıf düzeylerine göre ayrışma bireyleşme düzeyleri ve okul zorbalığına ilişkin bulgular, sonra da ayrışma bireyleşme ile okul zorbalığı arasındaki ilişkiye yönelik bulgular verilmiştir.

Öğrencilerin Cinsiyetlerine Göre Ayrışma Bireyleşme Düzeyleri ve Okul Zorbalığı

Öğrencilerin cinsiyetlerine göre Ergen Ayrışma Bireyleşme Ölçeği Lise Formu'nun ayrılık kaygısı, kısıtlanma kaygısı, bakım veren kişiye bağlanma, akrana bağlanma, öğretmene bağlanma, aynalamayı yaşama, bağlılığı inkâr, reddedilme beklentisi alt ölçek puanlarının ortalamaları, standart sapmaları ve t testi sonuçları Tablo 1'de; Öğrenci İlişkileri Tutum Ölçeği'nin zorba kişilik, kendine güven ve zorbalıktan kaçınma alt ölçek puanlarının ortalamaları, standart sapmaları ve t testi sonuçları ise Tablo 2'de verilmiştir.

Tablo 1
Öğrencilerin Cinsiyetlerine Göre Ergen Ayrışma Bireyleşme Ölçeği Lise Formu Alt Ölçek Puanlarının Ortalamaları, Standart Sapmaları ve t Değerleri

Ergen Ayrışma Bireyleşme Ölçeğinin Alt Ölçekleri	Kızlar n=226		Erkekler n=190		t	p
	x	s	x	s		
Ayrılık kaygısı	38.76	8.29	34.14	8.60	5.55	.00***
Kısıtlanma kaygısı	20.80	6.58	19.41	6.26	2.19	.03
Bakım veren kişiye bağlanma	25.83	5.83	23.95	5.75	3.28	.00***
Akrana bağlanma	31.21	5.94	28.44	6.25	4.62	.00***
Öğretmene bağlanma	19.71	5.37	17.68	5.59	3.77	.00***
Aynalamayı yaşama	45.82	10.73	45.00	11.84	.742	.46
Bağlılığı inkâr	25.27	6.40	25.93	6.68	1.02	.31
Reddedilme beklentisi	28.64	7.74	27.53	8.41	1.40	.16
Sağlıklı ayrışma	27.46	4.56	25.36	5.11	4.41	.00***

*p<.05, **p<.01, ***p<.000

Ergen Ayrışma Bireyleşme Ölçeği Lise Formu'nun ayrılık kaygısı, bakım veren kişiye bağlanma, akrana bağlanma, öğretmene bağlanma ve sağlıklı ayrışma alt ölçek puanları cinsiyete göre kızlar lehine anlamlı farklılık gösterirken; kısıtlanma kaygısı, aynalamayı yaşama, bağlılığı inkâr ve reddedilme beklentisi alt ölçek puanlarının cinsiyete göre anlamlı bir farklılık göstermediği bulunmuştur.

Tablo 2
Öğrencilerin Cinsiyetlerine Göre Öğrenci İlişkileri Tutum Ölçeği Alt Ölçek Puanlarının Ortalamaları, Standart Sapmaları ve t Değerleri

Öğrenci İlişkileri Tutum Ölçeğinin Alt Ölçekleri	Kızlar n=226		Erkekler n=190		t	p
	x	s	x	s		
Zorba Kişilik	1.13	.51	1.36	.90	3.20	.00***
Kendine Güven	23.15	4.02	23.20	4.56	.10	.92
Zorbalıktan Kaçınma	12.22	3.86	11.63	4.17	1.49	.14

*p<.05, **p<.01, ***p<.000

Tablo 2’de görüldüğü gibi öğrencilerin cinsiyetlerine göre Öğrenci İlişkileri Tutum Ölçeği’nin zorba kişilik alt ölçeğinden aldıkları puanların ortalamaları arasında anlamlı bir fark bulunmuştur. Erkek öğrenciler ($x=1.36$) kız öğrencilere ($x=1.13$) göre kendilerini daha fazla zorba kişiliğe sahip olarak görmekte-dirler. Kendine güven ve zorbalıktan kaçınma alt ölçeklerinden alınan puanlarda ise cinsiyete göre anlamlı farklılık bulunmamıştır.

Öğrencilerin Sınıf Düzeylerine Göre Ayrışma Bireyleşme Düzeyleri ve Okul Zorbalığı

Öğrencilerin sınıf düzeylerine göre Ergen Ayrışma Bireyleşme Ölçeği Lise Formu’nun dokuz alt ölçeğinden aldıkları puanların ortalamaları, standart sapmaları ve F değerleri Tablo 3’de verilmiştir.

Tablo 3
Öğrencilerin Sınıf Düzeylerine Göre Ergen Ayrışma Bireyleşme Ölçeği Lise Formu Alt Ölçek Puanlarının Ortalamaları, Standart Sapmaları ve F Değerleri

Ergen Ayrışma Bireyleşme Ölçeğinin Alt Ölçekleri	9. Sınıf n=189		10. Sınıf n=72		11. Sınıf n=107		12. Sınıf n= 48		F	p
	x	s	x	s	x	s	x	s		
Ayrılık kaygısı	37.34	8.60	37.83	8.54	36.16	8.96	33.25	8.38	3.42	.02*
Kısıtlanma kaygısı	20.04	6.55	21.72	7.03	19.88	6.11	18.95	5.74	2.04	.11
Bakım veren kişiye bağlanma	4.98	5.62	25.37	5.74	25.44	5.92	23.29	6.71	1.66	.17
Akrana bağlanma	29.55	6.24	30.29	5.58	30.94	6.13	28.77	7.10	1.82	.14
Öğretmene bağlanma	19.29	5.68	19.41	5.10	18.63	5.69	16.18	4.77	4.46	.00***
Aynalamayı yaşama	44.40	11.07	47.23	11.17	45.28	11.46	47.27	11.31	1.58	.19
Bağlılığı inkâr	25.06	6.14	27.09	6.15	24.68	6.48	27.27	8.02	3.48	.02*
Reddedilme beklentisi	27.84	7.67	30.63	9.09	26.55	7.67	29.06	7.97	4.07	.01**
Sağlıklı ayrışma	25.85	5.11	26.44	4.62	27.44	4.59	27.08	5.10	2.66	.05*

* $p<.05$, ** $p<.01$, *** $p<.000$

Ergen Ayrışma Bireyleşme Ölçeği Lise Formu’nun ayrılık kaygısı, öğretmene bağlanma, bağlılığı inkâr, reddedilme beklentisi ve sağlıklı ayrışma alt ölçek puanları sınıf düzeylerine göre anlamlı farklılık gösterirken; kısıtlanma kaygısı, bakım veren

kişiye bağlanma, akrana bağlanma ve aynalamayı yaşama alt ölçek puanlarının sınıf düzeylerine göre anlamlı bir farklılık göstermediği görülmüştür. Öğrencilerin sınıf düzeylerine göre ayrılık kaygısı alt ölçeğinden aldıkları puanlar arasındaki farkın hangi gruplar arasında olduğunu belirlemek amacıyla yapılan LSD testinin sonuçlarına göre, dokuzuncu ($x=37.34$) ve onuncu ($x=37.83$) sınıf öğrencilerinin ortalamasının on ikinci sınıfın ortalamasından ($x=33.25$) daha yüksek olduğu belirlenmiştir. Bağlılığı inkâr alt ölçeğinde onuncu ($x=27.09$) ve on ikinci ($x=27.27$) sınıf öğrencilerinin ortalamasının dokuzuncu sınıfın ortalamasından ($x=25.06$); onuncu sınıf öğrencilerinin ortalamasının ($x=27.09$) ve on ikinci ($x=27.27$) sınıf öğrencilerinin ortalamasının on birinci ($x=24.68$) sınıfın ortalamasından; on ikinci ($x=27.27$) sınıf öğrencilerinin ortalamasının dokuzuncu ($x=25.06$) ve on birinci ($x=24.68$) sınıfın ortalamasından daha yüksek olduğu belirlenmiştir. Reddedilme beklentisi alt ölçeğinde onuncu sınıf öğrencilerinin ortalamasının ($x=30.63$) dokuzuncu ($x=27.84$) ve on birinci ($x=26.55$) sınıfın ortalamasından daha yüksek olduğu belirlenmiştir. Sağlıklı ayrışma alt ölçeğinde on birinci sınıf öğrencilerinin ortalamasının ($x=27.44$) dokuzuncu sınıfın ortalamasından ($x=25.85$) daha yüksek olduğu belirlenmiştir. Öğretmene bağlanma alt ölçeğinde dokuzuncu ($x=19.29$), onuncu ($x=19.41$) ve on birinci ($x=18.63$) sınıf öğrencilerinin ortalamasının on ikinci sınıfın ortalamasından ($x=16.18$) daha yüksek olduğu belirlenmiştir.

Öğrencilerin sınıf düzeylerine göre Öğrenci İlişkileri Tutum Ölçeği'nin zorba kişilik, kendine güven ve zorbalıktan kaçınma alt ölçek puanlarının ortalamaları, standart sapmaları ve F değerleri ise Tablo 4'de verilmiştir.

Tablo 4
Öğrencilerin Sınıf Düzeylerine Göre Öğrenci İlişkileri Tutum Ölçeği Alt Ölçek Puanlarının Ortalamaları, Standart Sapmaları ve F Değerleri

Öğrenci İlişkileri Tutum Ölçeğinin Alt Ölçekleri	9. Sınıf		10. Sınıf		11. Sınıf		12. Sınıf		F	p
	x	s	x	s	x	s	x	s		
Zorba Kişilik	11.91	4.31	14.40	7.97	13.58	7.22	15.18	7.94	5.18	.00***
Kendine Güven	22.57	4.49	24.05	3.80	23.45	4.26	23.60	3.81	2.62	.05*
Zorbalıktan Kaçınma	12.09	3.66	12.20	4.78	11.88	4.23	11.14	3.56	.83	.48

* $p<.05$, ** $p<.01$, *** $p<.000$

Tablo 4 incelendiğinde, öğrencilerin sınıf düzeylerine göre Öğrenci İlişkileri Tutum Ölçeği'nin zorba kişilik ve kendine güven alt ölçeklerinden aldıkları puanların ortalamaları arasında anlamlı farklılık olduğu görülürken, zorbalıktan kaçınma alt ölçeğinden aldıkları puanların ortalamaları arasında anlamlı farklılık olmadığı

görülmektedir. Öğrencilerin sınıf düzeylerine göre zorba kişilik alt ölçeğinden aldıkları puanlar arasındaki farkın hangi gruplar arasında olduğunu belirlemek amacıyla yapılan LSD testinin sonuçlarına göre, onuncu ($x=14.40$), on birinci ($x=13.58$) ve on ikinci ($x=15.18$) sınıf öğrencilerinin ortalamasının dokuzuncu sınıfın ortalamasından ($x=11.91$); kendine güven alt ölçeğinde onuncu sınıf öğrencilerinin ortalamasının ($x=24.05$) dokuzuncu sınıfın ortalamasından ($x=22.57$) daha yüksek olduğu belirlenmiştir.

Ayrışma Bireyleşme ile Okul Zorbalığı İlişkisi

Ergen Ayrışma Bireyleşme Ölçeği Lise Formunun alt ölçek puanları ile Öğrenci İlişkileri Tutum Ölçeğinin alt ölçek puanları arasındaki korelasyon katsayıları Tablo 5’de verilmiştir.

Tablo 5
Ergen Ayrışma Bireyleşme Ölçeği Lise Formunun Alt Ölçek Puanları ile Öğrenci İlişkileri Tutum Ölçeğinin Alt Ölçek Puanları Arasındaki Korelasyon Katsayıları

	Zorba Kişilik	Kendine Güven	Zorbalıktan Kaçınma
Ayrılık kaygısı	-.09*	.01	.11*
Kısıtlanma kaygısı	.21**	.00	-.14**
Bakım veren kişiye bağlanma	-.14**	.11*	.13**
Akrana bağlanma	-.09*	.36**	.02
Öğretmene bağlanma	-.09	.20**	.15**
Aynalamayı yaşama	.20**	.40**	-.07
Bağlılığı inkâr	.31**	-.04	-.09*
Reddedilme beklentisi	.26**	-.04	-.09
Sağlıklı ayrışma	.06	.35**	.14**

* $p<.05$, ** $p<.01$

Tablo 5 incelendiğinde, Öğrenci İlişkileri Tutum Ölçeği’nin zorba kişilik alt ölçek puanları ile kısıtlanma kaygısı ($r=.21$, $p<.01$), aynalamayı yaşama ($r=.20$, $p<.01$), bağlılığı inkâr ($r=.31$, $p<.01$) ve reddedilme beklentisi ($r=.26$, $p<.01$) alt ölçek puanları arasında olumlu yönde anlamlı ilişkiler gözlenirken; ayrılık kaygısı ($r=-.09$, $p<.05$), bakım veren kişiye bağlanma ($r=-.14$, $p<.01$) ve akrana bağlanma ($r=-.09$, $p<.05$) alt ölçek puanları arasında negatif yönde anlamlı ilişkiler gözlenmiştir. Öğrenci İlişkileri Tutum Ölçeği’nin kendine güven alt ölçek puanları ile bakım veren kişiye bağlanma ($r=.11$, $p<.05$), akrana bağlanma ($r=.36$, $p<.01$), öğretmene bağlanma ($r=.20$, $p<.01$), aynalamayı yaşama ($r=.40$, $p<.01$) ve sağlıklı ayrışma ($r=.35$, $p<.01$) alt ölçek puanları

arasında olumlu yönde anlamlı ilişkiler bulunmuştur. Öğrenci İlişkileri Tutum Ölçeği'nin zorbalıktan kaçınma alt ölçek puanları ile ayrılık kaygısı ($r=.11$, $p<.05$), bakım veren kişiye bağlanma ($r=.13$, $p<.01$), öğretmene bağlanma ($r=.15$, $p<.01$) ve sağlıklı ayrışma ($r=.14$, $p<.01$) alt ölçek puanları arasında olumlu yönde anlamlı ilişkiler bulunurken; kısıtlanma kaygısı ($r=-.14$, $p<.01$) ve bağlılığı inkâr ($r=-.09$, $p<.05$) alt ölçek puanları arasında negatif yönde anlamlı ilişkiler bulunmuştur.

TARTIŞMA, SONUÇ ve ÖNERİLER

Araştırmadan elde edilen bulgulardan biri, Ergen Ayrışma Bireyleşme Ölçeği Lise Formu'nun ayrılık kaygısı, bakım veren kişiye bağlanma, akrana bağlanma, öğretmene bağlanma ve sağlıklı ayrışma alt ölçek puanlarının cinsiyete göre kızlar lehine anlamlı farklılık göstermesidir. Quintana ve Kerr'in (1993) geç ergenlerde ayrışma bireyleşmeyi inceledikleri ve kadınların bakım veren kişiye bağlanma, ayrışma kaygısı, sağlıklı ayrışma puanlarının erkeklerden daha yüksek olduğunu belirledikleri çalışmanın sonuçları bu araştırmanın bu konudaki bulgusunu destekler niteliktedir. Puklek Levpuscek'in (2006) kızların erkeklerden daha başarılı bireyleştiklerini ortaya koyan çalışmasının sonucuyla bu çalışmanın bu yöndeki bulgusu paralellik göstermektedir. Araştırmadan elde edilen diğer bir sonuca göre de erkek öğrenciler kız öğrencilere göre kendilerini daha fazla zorba kişiliğe sahip olarak görmektedirler. Bu sonucu, bu konuyla ilgili önceki araştırmaların da desteklediği görülmektedir (Aypay ve Durmuş, 2008; Koç 2006). Kız öğrencilerin erkek öğrencilere göre daha başarılı bir bireyleşme göstermeleri ve kendilerini daha az zorba olarak algılamaları birbirini destekleyen önemli bir bulgudur. Özellikle okul ortamı açısından değerlendirildiğinde, kız öğrencilerin akrana bağlanma ve öğretmene bağlanma boyutunda daha başarılı bir ayrışma bireyleşme sergilemeleri onların zorba davranışlarını azaltıcı bir faktör olabilir.

Sınıf düzeylerine göre Ergen Ayrışma Bireyleşme Ölçeği Lise Formu'nun ayrılık kaygısı, öğretmene bağlanma, bağlılığı inkâr, reddedilme beklentisi ve sağlıklı ayrışma alt ölçek puanlarının anlamlı farklılık gösterdiği görülmüştür. Genel olarak bakıldığında sınıf düzeyi yükseldikçe ayrılık kaygısının ve öğretmene bağlanmanın azaldığı, sağlıklı ayrışmanın ise arttığı dikkati çekmektedir. Buradan öğrencilerin yaşları arttıkça ve yaşam deneyimleri kazandıkça daha başarılı bir ayrışma bireyleşme gösterdikleri söylenebilir. Diğer yandan Öğrenci İlişkileri Tutum Ölçeği'nin zorba kişilik ve kendine güven alt ölçek puanlarının sınıf düzeylerine göre anlamlı farklılık gösterdiği, genel olarak sınıf düzeyi yükseldikçe öğrencilerin kendilerini daha zorba algılama eğiliminde oldukları görülmektedir. Kendine güvenin ise onuncu sınıf öğrencilerinde dokuzuncu sınıf öğrencilerine göre daha yüksek olduğu bulunmuştur. Aypay ve Durmuş'un (2008) araştırmasında sınıf düzeylerine göre anlamlı bir fark bulunmamıştır.

Zorba kişilik ile narsistik çabalamalar olan aynalamayı yaşama, bağlanma ihtiyaçlarını reddetme olan bağlılığı inkâr, yakınlığı sınırlama yaşantısı olan kısıtlanma kaygısı, anne baba, kardeş, arkadaşlarla katı ve düşmanca tutumların hissedilmesi olan reddedilme beklentisi arasında olumlu yönde anlamlı ilişkiler gözlenirken; zorba kişilik ile anne baba, kardeş, arkadaştan ayrışma olan ayrılık kaygısı, akranlarla yakın ilişki

olan akrana bağlanma, anne gibi bakım veren kişiye bağlanma arasında ters yönde anlamlı ilişkiler görülmüştür. Okul zorbalığı davranışları korkutma, alay ederek sataşma gibi sözel; itme, çimdik atma gibi fiziksel temas; herhangi bir gruptan bir kişinin dışarıda bırakılması veya bir kişinin isteklerini kabul etmemek gibi uygulanabilir. Genellikle erkekler fiziksel, kızlar sözel ve arkadaşlık ilişkilerini engelleme olarak okul zorbalığını kullanmaktadırlar (Hazler, 1996; Olweus, 2002; Roffey, 2000). Bu özelliklere sahip zorba kişiliğin, ayrışma bireyleşmenin alt boyutları ile gösterdiği ilişkiler beklenen yönde ve tutarlı olarak kabul edilebilir. Öğrenci İlişkileri Tutum Ölçeği'nin bireyin özsaygı düzeyinin yüksek olmasıyla ilgili kendine güven alt ölçeği ile akrana bağlanma, narsist davranışlar olan aynalamayı yaşama, anne gibi bakım veren kişiye bağlanma, öğretmenlere samimi bağlanmalar için çabalama olan öğretmene bağlanma ve birisine bağımlılık ve bağımsızlık arasında denge sağlama olan sağlıklı ayrışma alt ölçekleri ile olumlu yönde anlamlı ilişkiler ortaya koyduğu görülmüştür. Kendine güven alt ölçeğinin Ergen Ayrışma Bireyleşme Ölçeği Lise Formu'nun ilişkileri destekleyen alt ölçekleriyle olumlu yönde anlamlı ilişkilerinin olması zorba davranışların azaltıcı yönünün bir göstergesi olarak düşünülebilir. Öğrenci İlişkileri Tutum Ölçeği'nin zorbalıktan kaçınma alt ölçeği ile ayrılık kaygısı, bakım veren kişiye bağlanma, öğretmene bağlanma ve sağlıklı ayrışma alt ölçekleri arasında olumlu yönde anlamlı ilişkiler gözlenirken; bağılılığı inkâr ve kısıtlanma kaygısı alt ölçekleri arasında ters yönde anlamlı ilişkiler gözlenmiştir. Zorbalıktan kaçınma ile ayrışma bireyleşme alt ölçekleri arasındaki bu ilişkiler, zorbalıktan kaçınan bireylerin daha sağlıklı ve başarılı bireyleştiklerinin bir göstergesi olarak yorumlanabilir.

Araştırmadan elde edilen sonuçlara dayalı olarak aşağıda bazı öneriler verilmiştir:

- Ortaöğretimde psikolojik danışma ve rehberlik servislerine akran zorbalığı problemleriyle gelen öğrencilerin bu problemlerinin kaynağını belirlemede onların ayrışma bireyleşme düzeyleri incelenebilir.
- Ortaöğretimde yürütülen psikolojik danışma ve rehberlik hizmetleri kapsamında öğrencilerin sağlıklı ve başarılı bir şekilde ayrışma bireyleşmesini sağlayıcı çalışmalar yapılarak onların zorbalık davranışlarını azaltmaları ve bu davranışlardan kaçınmaları sağlanabilir. Böylelikle psikolojik danışma ve rehberlik hizmetlerinin önemli işlevlerinden olan önleyicilik işlevi de yerine getirilmiş olacaktır.
- Öğrencilerin okul zorbalığı ve ayrışma bireyleşme düzeylerinin başka değişkenler (akademik başarı düzeyi, anne-babanın eğitim düzeyi, benlik kavramı, güvengenlik, sorun çözme becerisi vb.) ele alınarak incelendiği araştırmalar yapılabilir.

KAYNAKLAR/REFERENCES

- Altıntaş, E. ve Gültekin, M. (2003). *Psikolojik danışma kuramları*. İstanbul: Alfa/Aktüel Kitap Evi.
- Arıman, F. (2007). *İlköğretim 7. ve 8. sınıf öğrencilerinin zorbalık eğilimleri ile okul iklimi algıları arasındaki ilişkinin incelenmesi*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Yeditepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.

- Aypay, A. ve Durmuş, E. (2008). Zorba, kendine güvenen ve zorbalıktan kaçınan tutumları sergileyen lise öğrencilerinin iş birliği yapma karakter özelliği açısından değerlendirilmesi. *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi*, 41(2), 23-42.
- Blos, P. (1989). *The Adolescent Passage*. Madison, Connecticut: International Universities Press Inc.
- Boulton, M. J., Trueman, M. ve Flemington, I. (2002). Associations between secondary school pupils' definitions of bullying, attitudes towards bullying, and tendencies to engage in bullying: Age and sex differences. *Educational Studies*, 28(4), 353-370.
- Cenkseven Önder, F. ve Yurtal, F. (2008). An investigation of the family characteristics of bullies, victims, and positively behaving adolescents. *Educational Sciences: Theory & Practice*, 8(3), 821-832.
- Curtner-Smith, M. E., Culp, A. M., Culp, R., Scheib, C., Owen, K., Tilley, A., Murphy, M., Parkman, L. ve Coleman, P. W. (2006). Mothers' parenting and young economically disadvantaged children's relational and overt bullying. *Journal of Child and Family Studies*, 15(2), 181-193.
- Durmuş, E. ve Gürkan, U. (2003). Lise öğrencilerinin şiddet ve saldırganlık eğilimleri. *VII. Ulusal Psikolojik Danışma ve Rehberlik Kongresi*, İnönü Üniversitesi- Malatya.
- Delfabbro P., Winefield, T., Trainor S., Dollard, M., Andersen, S., Metzger J. ve Hammarstrom, A. (2006). Peer and teacher bullying/victimization of South Australian secondary school students: Prevalence and psychosocial profiles. *British Journal of Educational Psychology*, 76, 71-90.
- Erden, M. ve Akman, Y. (1997). *Eğitim Psikolojisi gelişim-öğrenme-öğretme*. (5.Baskı) Ankara: Arkadaş Yayın Evi.
- Geçtan, E. (1993). *Psikanaliz ve sonrası*. İstanbul: Remzi Kitap Evi.
- Georgiou, S. N. (2008). Bullying and victimization at school: The role of mothers. *British Journal of Educational Psychology*, 78, 109-125.
- Glover, D., Gough, G., Johnson, M. ve Cartwright, N. (2000). Bullying in 25 secondary schools: Incidence, impact and intervention. *Educational Research*, 42(2), 141-156.
- Hazler, R. J. (1996). *Breaking the cycle of violence: Interventions for bullying and victimization*. Washington, DC: Accelerated Development.
- Idsoe, T., Solli, E. ve Cosmovici, E. M. (2008). Social psychological processes in family and school: More evidence on their relative etiological significance for bullying behavior. *Aggressive Behavior*, 34, 460-474.
- Kartal, H. ve Bilgin, A. (2007). İlköğretim öğrencilerine yönelik bir zorbalık karşıtı program uygulaması: Okulu zorbalıktan arındırma programı [Elektronik versiyon]. *Eğitimde Kuram ve Uygulama*, 3(2), 207-227.
- Knafo, A. (2003). Authoritarians, the next generation: Values and bullying among adolescent children of authoritarian fathers. *Analyses of Social Issues and Public Policy*, 3(1), 199-204.
- Koç, Z. (2006). *Lise öğrencilerinin zorbalık düzeylerinin yordanması*. Yayınlanmamış Doktora Tezi, Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- Konopka, G. (1973). Requirements for healthy development of adolescent youth. *Adolescence*, 8(31), 291-316.
- Kösem-Şen, F. (2002). Adolesan Ayrılma-Bireyleşme Testi geçerlik güvenirlik çalışması.. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, Ege Üniversitesi, İzmir, Türkiye, Çocuk Psikiyatrisi Bölümü.

- Levine, J. B., Green, C. J., & Millon, T., (1986). The Separation-Individuation test of adolescence. *Journal of Personality Assessment*, 50(1), 123-137.
- Levine, J. B. ve Saintonge, S. (1993). Psychometric properties of the separation-individuation test of adolescence within a clinical population. *Journal of Clinical Psychology*, 49(4), 492-507.
- Lodge, J. ve Frydenberg, E. (2005). The role of peer bystanders in school bullying: Positive steps toward promoting peaceful schools. *Theory Into Practice*, 44(4), 329-336.
- Nation, M., Vieno, A., Perkins, D. D. ve Santinello, M. (2008). Bullying in school and adolescent sense of empowerment: An analysis of relationships with parents, friends, and teachers. *Journal of Community & Applied Social Psychology*, 18, 211-232.
- Olweus, D. (2002). *Bullying at school*. 15th Edition. Malden, MA: Blackwell Publishing.
- Quintana, S. M. ve Lapsley, D. K. (1990). Rapprochement in late adolescent separation-individuation: A structural equations approach. *Journal of Adolescence*, 13, 371-385.
- Quintana, S. M., & Kerr, J. (1993). Relational needs in late adolescent separation-individuation. *Journal of Counseling and Development*, 71(3), 349-354.
- Pişkin, M. (2010). Examination of peer bullying among primary and middle school children in Ankara [Ankara'daki ilköğretim öğrencileri arasında akran zorbalığının incelenmesi]. *Eğitim ve Bilim*, 35(156), 175-189.
- Puklek Levpuscek, M. (2006). Adolescent individuation in relation to parents and friends: Age and differences. *European Journal of Developmental Psychology*, 3(3), 238-264.
- Roffey, S. (2000). Addressing bully in schools: organisational factors from policy to practice. *Educational and Child Psychology*, 17(1), 6-19.
- Roland, E. ve Idsoe, T. (2001). Aggression and bullying. *Aggressive Behavior*, 27, 446-462.
- Şahin, M. (2007). *İlköğretim okullarında zorbacı davranışların azaltılmasına yönelik empati eğitim programının etkisinin araştırılması*. Yayınlanmamış Doktora Tezi, Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Erzurum.
- Tamar, M., Bildik, T., Şen Kösem, F., Kesikçi, H., Tatar, A., Yaman, B., et al. (2006). The characteristic of separation-individuation in Turkish high school students. *Adolescence*, 41(161), 177-184.
- Townsend, L., Flisher, A. J., Chikobvu, P., Lombard, C. ve King, G. (2008). The relationship between bullying behaviours and high school dropout in Cape Town, South Africa. *South Africa Journal of Psychology*, 38(1), 21-32.
- Yaman, B. (2005). *Ergenlerde ayrışma-bireyselleşme ve psikolojik uyum üzerinde ana-baba evlilik ilişkisinin ve aile ilişkilerinin etkisi*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir.
- Yılmaz, N. (2007). *Eğitimin psikolojik temelleri*. Z. Cafağlu (Ed.), *Eğitim bilimine giriş* (s.45-91). Ankara: Grafiker Yayıncılık.

İletişim/Correspondence

Doç. Dr., Mehmet GÜVEN
Gazi Üniversitesi
Mesleki Eğt. Fak.
Eğitim Bilimleri Bölümü
Ankara
e-mail: mehmetguven@gazi.edu.tr

Yrd. Doç. Dr., Sevda ASLAN
Kırıkkale Üniversitesi Eğitim Fakültesi
Eğitim Bilimleri Bölümü
e-mail: sevda.aslan@gmail.com